

VINNERSTADS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Vinnerstads församling

Motala kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

2006

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

VINNERSTADS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Vinnerstads församling

Motala kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Vinnerstads kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Vinnerstads kyrka	4
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation m.m. – karta	7
Beskrivning av kyrkogården	8
Beskrivning av enskilda kvarter	11
Den äldre delen	11
Beskrivning av enskilda kvarter	13
Den nya delen	13
Källor	15
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	16
Förklaring till exempellistan	16
Utvärderingskarta	17
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m. m. och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144)

säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Jeannette Kreutz, Östergötlands läns museum 2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad, 085 71 Vinnerstad, 1983.

VINNERSTAD KYRKOGRÅRD

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan är belägen vid den gamla landsvägen mellan Linköping och Motala. Strax öster om kyrkan är den f.d. prästgården belägen. Mangårdsbyggnaden, som är uppförd i mitten av 1800-talet, omges av en stor trädgård som gränsar mot kyrkogårdsmuren. Sydväst om kyrkan ligger den f.d. kantorsbostaden, som utgörs av ett reveterat 1½ vånings hus. Byggnaden som är uppförd 1853 är nu församlingshem. På andra sidan landsvägen ligger ett uthus, som sannolikt har tillhört den numera rivna kyrkskolan. En ny modern skola byggdes 1943 nordväst om kyrkan, men den är inte längre i bruk.

Vinnerstad kyrka

Vinnerstad, som är belägen strax öster om Motala, är en medeltida socken. Fynd av en runristad häll till ett tidigkristet gravmonument indikerar att den första kyrkan kan ha varit av trä. Den nuvarande kyrkan är sannolikt uppförd under 1100-talets andra hälft. Den ursprungliga planformen bestod troligen av ett rektangulärt långhus med smalare kor med absid. Under senare delen av medeltiden förlängdes koret i öster och interiören försågs med valv och kalkmålningar. Kyrkans nuvarande utformning härstammar från de två senaste renoveringarna, som utfördes 1897 och 1952. Kyrkan har rektangulärt långhus med tillbyggt sidoskepp på södra sidan, ett smalare rakslutet kor, sakristia på korets norra sida samt torn i väster. Kyrkan är uppförd av kalksten med vita slätputsade fasader. Långhusets sadeltak och tornhuven är sedan 1952 belagda med kopparplåt. Fönsteröppningarna är rundbågiga och försedda med grönmålade, kopplade träbågar med antikglas i blyspröjs. Huvudingången är via tornets västra sida. En ingång finns även på sidoskeppets västra sida, där en medeltida portalomfattning sedan 1952 är placerad.

Kyrkogårdens historik

Den äldre delen av kyrkogården omgärdas av en mur, som i öster är uppbyggd av kalksten och i övrigt av granit. Huvudingången är förlagd till kyrkogårdsmurens sydvästra hörn. Kyrkogården har utvidgats åt norr. Enligt tidningsurklipp skulle detta arbete ha påbörjats 1933. Den gamla kyrkmuren på den norra sidan, öppnades på ett ställe och förbindelse till den nya delen ges genom en trappa. Den nya delen ligger ca två meter lägre än den gamla delen. Enligt äldre foton från 1964, har det stått höga träd utanför den västra och södra sidan. De är numera borttagna och ersatta med yngre, lägre träd. På den nya delen fanns tidigare ett annat system med häckar, se bild på nästa sida. Istället för långsgående rygghäckar som det är idag, fanns låga häckar som omgärdade en gravvård.

Det här är den äldsta bilden över Vinnerstads kyrkogård, från 1897, visande den södra sidan. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

Flygfoto från 1952. Den höga och täta trädkransen framträder tydligt. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

Bilden från 1956 visar Vinnerstads kyrka, fotograferad från nordväst på den nya delen. Det var då en annan typ av häcksystem på denna del, med små låga häckar. I senare tid har de ersatts av långsgående rygghäckar i väst-östlig riktning.

Södra respektive västra sidan 1964.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN

Kyrkogården är inte indelad i en traditionell kvartersindelning, utan delas in i gamla och nya delen. Den nya delen är belägen på den norra sidan. Den nya delen har en helt annan karaktär än den äldre. Medan den nya delen har en strikt rygghäckskaraktär, har den äldre delen en mer öppen karaktär med färre rygghäckar. Gravvårdarna är istället koncentrerade till kyrkogårdens ytterkanter.

Allmän karaktär

Kyrkogården inramas av murar runt hela den äldre delen. Runt den nya delen löper en lövd häck av bok. Den gamla, norra muren, finns kvar och skiljer de båda delarna åt.

Omgärdning

Väster: ca 2 m hög, kallmurad mur av granit med oregelbunden skiftgång. Muren är under sommarhalvåret helt dold under vildvin.

Söder: kallmurad mur, ca 1,4 m, av granit med oregelbunden skiftgång. Stenarna varierar mycket i storlek, från mindre runda stenar till stora block. Muren är till stor del dold under vildvin.

Öster: halvmur som övergår i en stödmur, ca 1-2 m hög av blandade bergarter, främst granit och kalksten. Det är främst på den del av muren som går längs med kyrkan som är av kalksten. Skivad kalksten ligger staplade på varandra. Denna del av muren är starkt beväxt av mossa.

Norr: stödmuren fortsätter och delar av den äldre kyrkogården med den utvidgade delen. Den första biten av muren, från den östra sidan, består främst av kalkstensskivor, staplade på varandra. Därefter ändrar muren karaktär, då den utgörs av stora granitblock. Från den gamla kyrkogården går muren i markhöjd.

Den södra, östra samt nedan, den norra muren.

Ingångar

Väster: på den västra sidan finns en bred, pargrind i det nordvästra hörnet. Det är en järnsmidesgrind med en sparsmakad dekor. Den består av vertikala, svartmålade järnstänger med en tvärslå. Ett infällt kors i en cirkel pryder de båda grindarna. Grindstolparna är kvadratiska och gjorda av kalkstensskivor.

Nordväst: en liknande pargrind som den västra, dock inte fullt så bred.

Västra grinden, mot norra hörnet.

Nordvästra grinden.

Söder: vid huvudingången till kyrkogården finns en järnsmidesgrind med en rik dekor. Grindstolpar av kalkstensplattor som helt döljs av vildvin.

Öster: på den östra sidan finns en öppning i muren. Det finns inte längre någon grind kvar, men det har suttit en enkelgrind där. Grindfästen sitter kvar i de äldre kalkstensvårdar som utgör grindstolpar.

Norr: på den norra sidan finns ingen grind, men en kalkstenstrappa i den norra muren, förbinder de båda delarna av kyrkogården.

Den södra huvudentrén till kyrkogården.

Ingång i den östra muren.

Trappa i den norra muren.

Vegetation

Väster: längs den sidan som hör till den utvidgade delen, står tre höga lindar. Innanför muren står nio låga lövträd, som troligtvis består av vitoxel. Muren täcks helt av vildvin under sommarhalvåret. Därför ser det nästan ut som om en grönskande häck löper längs den äldre delen av kyrkogården.

Söder: utanför muren på den södra sidan står sex stycken unga lindar. Innanför muren finns åtta relativt nysatta låga lövträd, av samma sort som längs den västra muren, vitoxel?

Öster: utanför den östra muren finns en blandad växtlighet av lövträd och buskage. Kyrkotomten angränsar till ett bostadshus med trädgård. I hörnet av den nordöstra muren, innan den nya delen tar vid, står en hög lönn. Längs den nya delen löper en häck av bok, ca 1 m hög. Tre höga lindar står utmed denna sida.

Norr: längs den norra muren, mellan de båda delarna, finns sju lövträd, av samma sort som längs den västra och södra sidan. De verkar alla ha planterats vid samma tid. Den norra yttre gränsen på den nya delen, utgörs av en häck av bok. Innanför dessa står åtta höga lindar.

Gångsystem

Runt omkring den nya delen löper grusgångar. Den går inte längs med ytterhäcken, utan mellan en smal gräsmatta och det innanliggande kvarteret. Inuti kvarteret finns två stråk i nord-sydlig riktning med kalkstensplattor. De är numera helt eller delvis täckta av gräs. Runt den äldre delen av kyrkogården löper också en grusgång i en rektangulär form. Inte heller den går direkt intill muren, utan ytterst finns en rad av gravar. Den gång som går utmed den södra, respektive norra sidan, förenas i en nord-sydlig gång som går förbi kyrkans västra ingång. På kyrkans norra sida finns en gång av kalkstensplattor. Även söder om kyrkans västtorn finns en kort bit av kalkstensplattor som går in mot kyrkan. På kyrkans östra sida, leder en kort plattgång in mot kyrkans källare. De båda kyrkogårdarna sammanbinds av en trappa i den norra muren. Det förefaller som om gången utmed den östra sidan tidigare har gått intill muren. De äldre gravvårdar som står utmed denna sida, nr 38, är vända med texten inåt muren. Det tyder på att gången någon gång lagts om.

Gravvårdstyper

På den äldre delen av kyrkogården finns många äldre, högresta gravvårdar i olika typer av granit. Det finns också flertalet äldre gravvårdar i kalksten. Vid huvudingången, i det sydvästra hörnet, står sju äldre gravvårdar i kalksten uppställda. Längs den västra, östra, delvis norra, samt längs den södra muren finns äldre, högresta gravvårdar. Vid den västra muren finns tre till äldre kalkstensvårdar uppställda. Längs med den södra muren finns flera gravar med stenram. Omgärningar med stenramar verkar ha varit vanligt från 1920-talet. En del av gravarna har kvar sin äldre grustäckning. Grustäckta gravar var tidigare mycket vanliga på länets kyrkogårdar, men de har ofta lagts om till gräsgravar. På kyrkans norra sida är många gravvårdar borttagna. En stor del av den nya kyrkogården har ännu inte tagits i bruk.

Minneslund

-

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Vinnerstad kyrka med dess kyrkogård, murar, grindar och trädkrans bildar en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Kyrkogårdsmuren är dominerande i den småskaliga kyrkomiljön, liksom trädkransen. Murarna är mycket olika till sin karaktär, något som bidrar till dess värde. Även murarnas växtlighet bidrar till deras värde, med vildvin och mossor. Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framförallt under 1800-talet. Till kyrkogården leder tre grindar i järnsmide, där framförallt den södra grinden är en mer påkostad pargrind som markerar kyrkans huvudingång. De båda delarna av kyrkogården har en tydlig skillnad i struktur och med dess grindar. Till den äldre kyrkogården finns en järnsmidesgrind med en rik dekor, den södra. På den östra sidan bildar två äldre gravvårdar grindöppning. Till den nya delen däremot finns tidstypiska grindar från 1930-talet, då delen tillkom. På den äldre delen av kyrkogården finns en tydlig struktur med en rad gravar invid kyrkogårdens omgärdning. Flera av dessa är s.k. familjegravar. Denna typ av struktur har tidigare varit vanlig på länets kyrkogårdar. Enskilda gravvårdar har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det kan gälla ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. Det gäller exempelvis de äldre, uppställda kalkstensvårdar som finns utmed den västra och södra muren. Grustäckta gravar var tidigare mycket vanliga på länets kyrkogårdar, men de har ofta lagts om till gräsgravar. Här på Vinnerstads kyrkogård finns flertalet av dessa gräsgravar bevarade, vilket är värdefullt att bevara. Omgärdningar med stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. Även dessa har ofta i stor utsträckning tagits bort, vilket ger de kvarvarande ett stort värde. Bland gravvårdar av speciell typ märks också exempelvis s.k. bautastenar, avbrutna livsträd, öppen bok, stenkors och gjutjärnskors etc. Titlar säger mycket om en trakts sociala struktur och näringsliv. Den vanligaste titeln på Vinnerstads kyrkogård är "Hemmansägare", (11 st). "Lantbrukaren", (6 st) och "Kyrkoherden", (4 st), är andra vanligt förekommande titlar. Det finns även andra kyrkliga titlar så som "Kyrkvaktmästare", "Kyrkovärden", "Kantor" och "Orgelnisten". Här på Vinnerstads kyrkogård finns en ovanligt stor andel ålderdomliga gravvårdar bevarade i relation till kyrkogårdens storlek.

Vidare är kyrkogårdens struktur kulturhistoriskt intressant med dess gångsystem och rygghäckar på den utvidgade delen. Rygghäckarna på den nya, norra sidan, bidrar till den strikta, karaktäristiska strukturen av kyrkogården. Det häcksystem som nu finns på den nya delen är inte det ursprungliga. Trots detta har det ett högt kulturhistoriskt värde. Den äldre delen har få rygghäckar. Gravvårdarna är istället koncentrerade till kvarterens ytterkanter.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Den äldre delen

Denna del är den äldsta delen av kyrkogården och ligger runt kyrkan. Kyrkogården avgränsas av den äldre muren.

Allmän karaktär

Kyrkogården har en öppen karaktär. Flertalet av gravvårdar är koncentrerade till kyrkogårdens ytterkanter.

Omgärdning

Runt omkring kyrkogården löper den gamla stenvallen.

Ingångar

Det finns två ingångar till kyrkogården. Dels är det huvudingången på den södra sidan, i det sydvästra hörnet, samt på den östra sidan. På den norra sidan, förenas de båda delarna av kyrkogården i en trappa.

Vegetation

En relativt nyplanterad trädkrans följer vällen runt kyrkogården. Vällen på den västra och södra sidan täcks till stor del av vildvin, vilket under sommarhalvåret ger ett grönskande intryck. Framför kyrkans västtorn bildar några oxlar ett högt buskage. På den östra sidan om den västra grusgången, löper en rygghäck av oxbär. Väster om denna, mot den grusgång som går förbi kyrkans västtorn, finns ytterligare en rygghäck av oxbär. Rakt över denna grusgång, omgärdar en hagtornshäck en av gravvårdarna på ena sidan, (nr 109). Precis innanför den västra ingången, finns blomplanteringar, vid de äldre kalkstensvårdar, som finns uppställda där.

Gångsystem

Runt vällen, men inte direkt intill, utan längs med den gräsmatta med gravvårdar som löper runt ytterkanterna, går grusgångar runt kyrkan, på varje sida. De två grusgångar som går längs den norra respektive södra sidan, förenas i en nord-sydlig gång som går förbi kyrkans västtorn. Intill kyrkans norra sida, finns en gång av kalkstensplattor. Även söder om kyrkans västtorn finns en kort gång av kalkstensplattor. På kyrkans östra sida, leder en kort gång in mot kyrkans källare.

Gravvårdstyper

På den äldre delen av kyrkogården finns många äldre, högresta gravvårdar i olika typer av granit. Det finns också flertalet äldre gravvårdar i kalksten. Vid huvudingången, i det sydvästra hörnet, står sju äldre gravvårdar i kalksten uppställda. Längs den västra, östra, delvis norra, samt längs den södra vällen finns äldre, högresta gravvårdar. Vid den västra vällen finns tre till äldre kalkstensvårdar uppställda. Längs med den södra vällen finns flera gravar med stenram. Omgärdningar med stenramar verkar ha varit vanligt från 1920-talet. En del av gravarna har kvar sin äldre grustäckning. Grustäckta gravar var tidigare mycket vanliga på länets kyrkogårdar, men de har ofta lagts om till gräsgravar. På kyrkans norra sida är många gravvårdar borttagna.

Exempel på gravvårdar på den äldre delen av kyrkogården. Till vänster, den södra sidan med gravvårdar ÖLM 5, i förgrunden. Den högra bilden är ett exempel på en av flera grusgravar, nr 39.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Denna del av Vinnerstads kyrkogård har mycket höga kulturhistoriska värden. Ett stort värde ligger i kyrkogårdens struktur med dess gångsystem och gravvårdar. Eftersom det här finns en stor andel äldre gravvårdar, har flertalet av dem höga kulturhistoriska värden. Det finns exempelvis flera gravvårdar med grustäckning och stenramsomgärdning. Det var förr mycket vanligare på kyrkogårdarna med grusgravar. De flesta av dessa har sedermera såtts igen med gräs. Även stenramar har varit vanligt förekommande förr, från ca 1920-talet. De gravvårdar som finns kvar med grus, och/eller stenram har därför ett mycket högt kulturhistoriskt värde, då de minner om en äldre gravvårdsform. Det finns också flera äldre typer av gravvårdar så som bautastenar, avbrutna livsträd, öppen bok, kors i sten och gjutjärn etc. Flertalet av gravvårdarna på denna äldre del har också titlar. Titlar är kulturhistoriskt värdefullt eftersom man ur dessa kan utläsa mycket historiska fakta. De ger en bild av hur den sociala strukturen och näringslivet varit i en viss trakt. De titlar som är i särklass vanligast här i Vinnerstad är "Lantbrukare" och "Hemmansägare". Vanligt förekommande är även flera olika kyrkliga titlar. Här på Vinnerstads kyrkogård finns en ovanligt stor andel ålderdomliga gravvårdar bevarade i relation till kyrkogårdens storlek.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Den nya delen

Denna del tillkom på 1930-talet och ligger ca 2 m lägre än den äldre delen, på dess norra sida.

Utmed den norra muren i den nya delen. Trädkrans och rygghäckar i den nya delen.

Allmän karaktär

Kyrkogården domineras av den höga trädkransen av lind som finns på den västra, norra och östra sidan. Kyrkogården har en typisk struktur av rygghäckar, som löper i väst-östlig riktning och förenas på kortändorna av en häck på vardera sidan i nord-sydlig riktning.

Omgärdning

Runt kyrkogården står en trädkrans av höga lindar och en ytterhäck av bok. Mot den södra sidan utgör den norra muren yttergräns.

Ingångar

Det finns två grindar som leder in till kyrkogården. Det är dels en pargrind på den västra sidan, mot det norra hörnet, och dels en grind utanför den västra muren, på den norra mursidan. Den gamla och nya delen av kyrkogården förenas i en trappa.

Vegetation

Den höga trädkransen av lind dominerar delen samt rygghäckssystemet av tuja och oxbär. Runt kyrkogården löper en ytterhäck av bok. En stor del av kyrkogården har ännu inte tagits i bruk. Det finns därför stora grönområden. En hög lind står på den gräsmatta som finns i en trekant mot den östra sidan.

Trädkransen utmed den norra sidan.

Gångsystem

En grusgång löper runt kyrkogårdens ytterkanter, innanför en rad av gräsmatta som finns utmed ytterhäcken. Inom mittkvarteret finns två stråk i nord-sydlig riktning av kalkstensplattor. Dessa är numera till största delen övervuxna.

Gravårdstyper

Här finns mestadels sentida, lägre, bredare gravvårdar i olika typer av granit. Bruket av att skriva ut titlar på gravvårdar är inte längre lika vanligt som i äldre tid. I denna del finns endast två gravvårdar som har någon form av titel. Dessa titlar är ”Chefsingenjör” och ”Sjömannen”.

Kulturhistorisk bedömning

Ett mycket högt värde ligger i kyrkogårdens struktur med rygghäckar och gångsystem. Trots att systemet med rygghäckar inte är ursprungligt har det ett kulturhistoriskt värde, då det bidrar till den strikta karaktären av kyrkogården. Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet. Enskilda gravvårdar har ett kulturhistoriskt värde. Det är inte längre lika vanligt som det var förr att sätta ut titlar på gravvårdarna, vilket märks på den nya delen. Här på den nya utvidgade delen finns endast två gravvårdar som har någon form av titel.

Källor

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.
Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.
Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-
Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
Lindqvist, Gunnar, Vinnerstadskyrka, Linköpings stifts kyrkor, 2:a omarbetade upplagan, 1997.
Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828, Faksimilutgåva 1993
Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.
www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1703, 1727, 1866. Häradskarta från 1868-77
www.ostergotlandskansmuseum.se
Kartan som är underlag för vegetation och gravar upprättades 1969.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Anmärkningar till exempellistan

Anm. 1: Dessa sju gravvårdar står uppställda vid ingången i det sydvästra hörnet. De är gamla, 1800-tal eller äldre, har mycket text och bilder, men är svårlästa.

Anm. 2: Texten på dessa gravvårdar är vänd från grusgången. Troligtvis har gången dragits om.

Anm. 3: Tre äldre, uppställda kalkstensvårdar, svårlästa.

Kartan visar kulturhistoriskt intressanta gravar på Vinnerstads kyrkogård. Dessa markeras med ett X. Den högra delen är den äldsta och den vänstra, den utvidgade. De kulturhistoriska gravarna koncentreras till den äldre delen, runt kyrkan.

